

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Տ Ա Ր Ա Ծ Ք Ը

Հայաստանի Հանրապետությունը գտնվում է Ասիայի արևմտյան մասում: Գրավում է Հայկական լեռնաշխարհի հյուսիս-արևելյան հատվածը՝ Կովկասի և Առաջավոր Ասիայի միջև (Կուր և Արաքս գետերի միջին հոսանքների միջգետային տարածքը): Ընդհանուր տարածքն ընկած է հյուսիսային լայնության $38^{\circ} 50'$ - $41^{\circ} 18'$ -ի և արևելյան երկայնության $43^{\circ} 27'$ - $46^{\circ} 37'$ -ի միջև:

Մահմանակից է Վրաստանին, Ադրբեջանին, Թուրքիային և Իրանին:

Երկրի տարածքը կազմում է 29 743 կմ², որի 68.8%¹-ը կազմում են գյուղատնտեսական նշանակության հողերը, 11.2%¹-ը՝ անտառային, 11.3%¹-ը՝ հատուկ պահպանվող տարածքների և 8.7%¹-ը՝ այլ հողերը: ՀՀ տարածքի 36.4%-ը լեռներն են, բարձրավանդակներն ու այլ հողերը:

Երկրի ամենաբարձր կետը Արագած լեռնագագաթն է (4 090 մ), ամենացածր կետը՝ Դեբեդ գետի ստորին հոսանքի շրջանը (375 մ): Ամենաերկար ձգվածությունը հյուսիս - արևմուտքից հարավ-արևելք 360 կմ է, իսկ արևմուտքից արևելք՝ 200 կմ:

¹ Ըստ ՀՀ կառավարության անընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի կողմից կազմված ՀՀ հողային հաշվեկշռի՝ 2015թ. հուլիսի 1-ի դրությամբ:

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԳԸ

Հայաստանի Հանրապետության պետական անկախության հռչակագիրն ընդունվել է 1990թ. օգոստոսի 23-ին, իսկ անկախության հռչակման հանրաքվեն անց է կացվել 1991թ. սեպտեմբերի 21-ին: Նույն թվականի դեկտեմբերի 21-ին Հայաստանը դարձել է ԱՊՀ անդամ, 1992թ. մարտի 2-ին՝ ՄԱԿ-ի անդամ, 2001թ. հունվարի 25-ին՝ Եվրախորհրդի անդամ, իսկ 2003թ. փետրվարի 5-ին՝ Առևտրի համաշխարհային կազմակերպության անդամ:

2015թ. հունվարի 2-ից Հայաստանի Հանրապետությունը միացել է Եվրասիական տնտեսական միությանը:

Պետական լեզուն հայերենն է, որը պատկանում է հնդեվրոպական լեզվաընտանիքին, ազգային արժույթը՝ դրամն է, որը շրջանառության մեջ է դրվել 1993թ. նոյեմբերին:

Հայաստանի Հանրապետությունը ինքնիշխան, ժողովրդավարական, սոցիալական, իրավական պետություն է (ՀՀ Սահմանադրություն, գլուխ 1, հոդված 1):

Հայաստանի Հանրապետությունում իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին: Հանրապետության նախագահը երկրի անկախության, տարածքային ամբողջականության և անվտանգության երաշխավորն է: Հայաստանի Հանրապետությունում օրենսդիր իշխանությունն իրականացնում է Ազգային ժողովը:

Ժողովուրդն իր իշխանությունն իրականացնում է ազատ ընտրությունների, հանրաքվեների, ինչպես նաև Սահմանադրությամբ նախատեսված պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց միջոցով (ՀՀ Սահմանադրություն, գլուխ 1, հոդված 2):

Պետական իշխանությունն իրականացվում է Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման հիման վրա (ՀՀ Սահմանադրություն, գլուխ 1, հոդված 5):

ԼԵՌՆԱԳԱԳԱԹՆԵՐԸ

Հայաստանը լեռնային երկիր է: Տարածքի 76.5%-ը գտնվում է ծովի մակերևույթից 1 000-2 500 մ բարձրության վրա: Լեռնաշղթաները զբաղեցնում են մոտ 14 հազ. կմ² տարածք կամ երկրի ընդհանուր մակերեսի 47.0%-ը: Բարձրավանդակները կազմում են երկրի մակերեսի ավելի քան 1/3-ը (11 հազ. կմ²):

Հայաստանի տարածքը յուրահատուկ երկրաբանական թանգարան է: Այստեղ կարելի է գտնել երկրակեղևում առկա համարյա բոլոր ապարները: Հայաստանի ընդերքը հարուստ է բազմազան օգտակար հանածոներով: Հրաբխային ժայթքումների հետևանքով գոյացել է բնական շինանյութերի՝ տուֆի, բազալտի, անդեզիտի, պեռլիտի և շինարարությունում օգտագործվող այլ հանքանյութերի մեծ պաշար:

Անվանումը	Տեղանքը	Բարձրությունը ծովի մակերևույթից, մ
Արագած	Արագածի լեռնագանգված	4 090
Կապուտջուղ	Զանգեզուրի լեռնաշղթա	3 906
Աժդահակ	Գեղամա լեռնաշղթա	3 598
Սպիտակասար	Գեղամա լեռնաշղթա	3 555
Իշխանասար	Ղարաբաղի բարձրավանդակ	3 552
Վարդենիս	Վարդենիսի լեռնաշղթա	3 522
Արամասար	Բարգուշատի լեռնաշղթա	3 392
Բաղացսար	Մեղրու լեռնաշղթա	3 250
Խուստուփ	Խուստուփ-Կատարի լեռնաշղթա	3 214
Լեզլի	Զավախքի լեռնաշղթա	3 157
Գոգի	Վայքի լեռնաշղթա	3 113
Թեժ լեռ	Փամբակի լեռնաշղթա	3 101
Մեծ Եղնախաղ	Եղնախաղի լեռնաշղթա	3 042
Բովաքար	Հալաբի լեռնաշղթա	3 016
Միափոր	Միափորի լեռնաշղթա	2 993
Ուրասար	Բագումի լեռնաշղթա	2 993
Քաշաթաղ	Սևանի լեռնաշղթա	2 901
Արայի լեռ	Արայի լեռնագանգված	2 577

ԽՈՇՈՐ ԳԵՏԵՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԻՂՈՂՈԳԻԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐԸ¹

Գետերի անվանումը	Երկարությունը ՀՀ սահման- ներում, կմ	Միջին թեքու- թյունը,‰	Զրհավաք ավազանի մակերեսը, կմ ²	Միջին տարեկան ելքը, մ ³ /վրկ	Միջին տարեկան հոսքը, մլրդ.մ ³
Արաքս ²	192	-	22 100	81.3	2.56
Ախուրյան	186	5.7	9 650	21.2	0.67
Դեբեդ	154	11.0	3 790	34.0	1.07
Հրազդան	141	7.6	2 560	26.0	0.82
Որոտան	111	21.0	2 000	19.7	0.62
Արփա	92	24.0	2 080	13.0	0.41
Քասախ	89	29.0	1 480	3.35	0.11
Փամբակ	84	13.0	1 370	11.4	0.36
Աղսուն	81	31.0	1 730	9.71	0.31
Զորագետ	67	22.0	1 460	15.6	0.49
Գետիկ	58	29.0	586	3.63	0.11
Վեդի	58	33.0	633	1.84	0.06
Արգիճի	51	12.0	384	5.49	0.17
Գավառագետ	50	25.0	480	3.44	0.11
Մասրիկ	45	22.0	685	3.24	0.1
Ողջի	43	68.0	788	11.0	0.35
Ագատ	40	31.0	572	4.88	0.15
Մեղրի	36	63.0	336	2.89	0.09

¹ Տրամադրվել է Հայաստանի հիդրոոդերևութաբանության և մոնիթորինգի պետական ծառայության (ՊՈԱԿ) կողմից: Այն գետերի համար, որոնք դուրս են գալիս հանրապետության սահմաններից, տվյալները բերված են հանրապետու-
թյան սահմանների մասով:

² Ըստ Հայկական ՍՍՀ ջրագրությունը, ՀՀ ԳԱԱ, 1981թ., էջ 108

ԼՃԵՐԸ

միջին տարեկան ցուցանիշներ

	Մակարդակի նիշ, մ	Ծավալը	Հայելու մակերեսը, կմ ²
Սևանա (2015)	1 900.29	37.92 կմ ³ / km ³	1 276.5
Սև	2 666	9 մլն. մ ³ / mln. m ³	2.0
Ակնա	3 032	3.91 մլն.մ ³ / mln. m ³	0.8
Քարի	3 190	357 հազ. մ ³ / ths. m ³	0.3
Այդր	860	310 հազ. մ ³ / ths. m ³	0.03
Կապուտան	3 286	40.2 հազ. մ ³ / ths. m ³	0.1

ՄԵՎԱՆԱ ԼՃԻՑ ԲԱՑԹՈՂՈՒՄՆԵՐՆ ԸՍՏ ՏԱՐԻՆԵՐԻ ԵՎ ԼՃԻ ՄԱԿԱՐԴԱԿԻ ՏՍՏԱՆՈՒՄՆԵՐՆ ԸՍՏ ԱՄԻՄՆԵՐԻ

Հայաստանի տարածքում ամենամեծ լիճը Սևանա լիճն է (2015թ. միջին տարեկան մակերեսը 1 276.5 կմ²), ամենաերկար գետն Արաքսը՝ 192 կմ (ընդհանուր երկարությունը՝ 1 072 կմ):

Հանրապետության վերականգնվող քաղցրահամ ջրային ռեսուրսները կազմել են 5 532.0 մլն. մ³: Հայաստանի գետերը հիմնականում լեռնային են, խիստ արտահայտված մեծենային (սակավաջուր) հոսքերով:

Սևանա լիճ

Տարիներ	Ջրի բացթողումները, մլն. մ ³ տարի	Լճի մակարդակը /մ/ և ամսական տատանումները /սմ														
		ջրի մակարդակի նիշը տարե-սկզբին	մակարդակի ամսական տատանումները նախորդ ամսվա համեմատ, սմ											ջրի մակարդակի նիշը տարե-վերջին	ջրի մակարդակի տատանումները տարվա ընթացքում, սմ	
			հունվար	փետրվար	մարտ	ապրիլ	մայիս	հունիս	հուլիս	օգոստոս	Սեպտեմբեր	հոկտեմբեր	նոյեմբեր			դեկտեմբեր
2011	168.3	1 899.90	+3	+3	+4	+15	+20	+11	-5	-7	-8	-5	-4	-4	1 900.13	+23
2012	317.62	1 900.13	-1	+7	+4	+9	+14	0	-2	-13	-8	-5	-6	-2	1 900.10	-3
2013	169.95	1 900.10	-1	+2	+7	+12	+19	+9	-7	-14	-9	-8	-2	-3	1 900.16	+6
2014	269.63	1 900.16	0	+4	+4	+11	+15	0	-5	-16	-6	-7	-2	-1	1 900.13	-3
2015	167.74	1 900.13	-1	+1	+4	+16	+19	+4	-10	-12	-8	-1	-2	-4	1 900.19	+6

ՀՀ տարածքում գտնվում են քաղցրահամ լճեր և ջրամբարներ՝ մոտ 40.0 մլրդ. մ³ ընդհանուր ծավալով, որի մոտ 95%-ը կազմում է աշխարհի ամենաբարձրադիր լեռնային լճերից մեկը՝ Սևանը: 2015թ.-ին լճի մակարդակի միջին նիշը կազմել է 1 900.29 մ, իսկ միջին ծավալը՝ 37.91 մլրդ. մ³:

Սևանա լիճ է թափվում 28 գետ և գետակ, լճից սկիզբ է առնում միայն Հրազդան գետը: Լիճն անտնտեսվար և անխնա օգտագործումից խիստ տուժել է և ջրային պաշարները զգալիորեն նվազել են: Լճի մակարդակի իջեցման, ինչպես նաև լիճ թափվող անբավարար մաքրված հոսքաջրերի հետևանքով, կտրուկ վատացել էր նաև ջրի որակը: Իրավիճակը մասնակիորեն մեղմացնելու և Սևանի ջրային պաշարներն Արփա գետի ջրերով ավելացնելու նպատակով 1981թ. կառուցվել է 48 կմ 420 մ երկարությամբ «Արփա-Սևան» թունելը, որը լճի հետ միանում է 850 մ երկարությամբ բաց ջրանցքով:

Լճի պահպանության վերջին տարիների համալիր միջոցառումներն արդյունավետ իրականացնելու շնորհիվ զգալիորեն բարձրացել է ջրի մակարդակը և 2015թ. հունիսի 30-ի դրությամբ կազմել է 1 900.57 մ, որը նախորդ տարվա նույն օրվա համեմատ բարձր է 7 սմ-ով:

ԱՐՇԵՏԱԿԱՆ ՋՐԱՄԲԱՐՆԵՐԻ ԾԱՎԱԼՆԵՐԸ ԵՎ ՋՐԻ ՀԱՅԵԼՈՒ ՄԱԿԵՐԵՄՆԵՐԸ

	Ծավալը, մլն. մ ³	Հայելու մակերեսը, հա	Լցվածությունը ¹ տարեվերջին, մլն. մ ³
Ախուրյան	525.0	4 180	175.0
Մպանդարյան	257.0	1 025	•
Թոլորս	96.0	480	•
Ապարան	91.0	735	14.3
Ազատ	70.0	285	24.0
Ջողազ	45.0	230	•
Հեր-Հեր	26.0	115	•
Կեչուտ	25.0	135	•
Կառնուտ	24.7	234	•
Մարմարիկ	24.2	120	•
Գեղի	15.0	35	•
Շամբ	13.6	112	•
Հախում	12.0	83	•
Մանթաշ	8.2	76.4	•

¹ “.” - ով նշված ջրամբարներում 2015թ. ծավալի/լցվածության մշտադիտարկում չի կատարվել:

	Ծավալը, մլն. մ ³	Հայելու մակերեսը, հա	Լցվածությունը ¹ տարեկերջին, մլն. մ ³
Թավշուտ	6.0	60	•
Սևաբերդ	6.0	45	•
Ախպարա	5.6	170	•
Հայավար	5.5	38	•
Մեծավան	5.4	330	•
Տավուշ	5.3	40	•
Արփի	5.0	450	12.7
Վարդաքար	5.0	86	•
Սառնաղբյուր	4.9	56	•
Երևանյան	4.8	95	•
Ակնալիճ	3.9	53	•
Դավիթ Բեկ	2.5	14	•
Արծվաշեն	2.0	26	•
Գեղարդալիճ	1.5	25	•
Քարահունջ	1.3	18.3	•
Ծիլքար	1.2	26	•
Հացաշեն	1.1	37	•